

Araştırma / Original article

**Yetişkin Hükümlüler için Risk ve İhtiyaç Belirleme
Formunun (YARDEF) geliştirilmesi**

Kültegin ÖGEL,¹ Aslı BAŞABAK,² Vehbi Kadri KAMER,³ Serap GÖRÜCÜ⁴

ÖZET

Amaç: Suç işleyen yetişkinlerin ruh sağlığı başta olmak üzere çeşitli risk etkenlerini ve psikososyal gereksinmelerini saptayacak, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırma toplam 10 cezaevinde 1087 hükümlü ile yürütülmüştür. Araştırmaya alınan hükümlülerin %74.2'si erkektir. Literatür ve odak grup görüşmelerine dayanarak sosyoekonomik, alkol madde kullanımı, ruhsal sorunlar, zarar verme ve kişilik özelliklerinden kaynaklanan riskler olmak üzere beş risk alanı saptanmıştır. Her bir alt alan için sorular oluşturulmuş ve ölçeğin tümüne ARDEF adı verilmiştir. Görüşmeciler arası güvenilirliği sağlamak için 173 hükümlüyle ilk görüşmeyi yapan görüşmecilerden farklı görüşmeciler tarafından yeniden görüşme yapılmıştır. Hükümlülere, SCL-90, Levenson Psikopati Ölçeği, Borderline Kişilik Ölçeği, Yenilik Arayışı Ölçeği, AUDIT ve CAGE Ölçeği uygulanmıştır. **Bulgular:** Alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayısı 0.71-0.89 arasındadır. Alt ölçeklerin toplam puanları ile yapılan açıklayıcı faktör analizinde tek faktör elde edilmiştir ve toplam varyansın %57.62'sini açıklamaktadır. Alt ölçeklerin görüşmeciler arası korelasyonları 0.70-0.88 arasında değişmektedir. Zarar verme riski alt ölçeği puanı ile SCL-90 öfke alt ölçeği puanları arasında, ruhsal sorunlar riski alt ölçeği ile SCL-90 toplam puanı arasında, riskli kişilik özellikleri alt ölçeği puanı ile Levenson Psikopati Ölçeği toplam puanı ve Borderline Kişilik Ölçeği toplam puanı arasında, alkol-madde kullanımı riski alt ölçeği puanı ile CAGE ve AUDIT tarama ölçekleri puanları arasında ilişki gözlenmiştir. **Tartışma:** Bu çalışmadan elde edilen veriler YARDEF'in suç işleyen yetişkinlerin risklerini ölçen geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Bu ölçeğin hükümlünün yararına ve hükümlüye değerlendirmekte tamamlayıcı bir araç olarak kullanılması gerektiği unutulmamalıdır. (*Anadolu Psikiyatri Derg* 2014; 15:132-140)

Anahtar sözcükler: Ruh sağlığı, hükümlü, risk değerlendirmesi

**Development of Risk and Needs Assessment Questionnaire
for Adult Offenders (ARDEF)**

ABSTRACT

Objective: The aim is to develop a reliable and valid questionnaire for adult offenders in order to assess risk and needs of them, including mental health and psychosocial risk factors. **Methods:** The research was carried out in 10 prisons with a total of 1087 offenders. In the study 74.2% of the offenders are male. Based on the literature review and focus group discussions socioeconomic status, alcohol, substance abuse, mental health problems, risk of harm and personality traits are identified as five risk areas. All of the questions for each subscale were created and the questionnaire is named as ARDEF. Different interviewers have done second interviews with the 173 offenders. SCL-90, Levenson Psychopathy Scale, Borderline Personality Inventory, Novelty Seeking Scale,

¹ Prof.Dr., Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Yeniden Derneği, İstanbul

² Uzm.Psikolog, Nöropsikiyatri İstanbul Hastanesi, İstanbul

³ Hakim, ⁴ Psikolog, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü,

Yazışma adresi / Address for correspondence:

Prof.Dr. KÜLTEGİN ÖGEL, Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ABD, İstanbul

E-mails: ogekk@ogelk.net, ogelk@superonline.com

Geliş tarihi: 27.03.2013, Kabul tarihi: 11.06.2013, doi: 10.5455/apd.39826

Anatolian Journal of Psychiatry 2014; 15:132-140

the AUDIT and the CAGE scale was applied to the offenders. **Results:** Cronbach's alpha coefficient of the subscales are between 0.71 and 0.89. Subscale and total scores were obtained from the only factor in the factor analysis, and 57.62% of total variance was explained. Inter-rater correlations of the subscales ranged from 0.88 to 0.70. Correlation was observed between the scores of screening tools; harm subscale score and the SCL-90 anger subscale scores, the risk of mental health problems subscale and SCL-90 total score, risky personality traits subscale score and Levenson Psychopathy Scale total score and Borderline Personality Inventory total score, the risk of alcohol and substance use subscale score and CAGE and the AUDIT. **Conclusion:** Results of this study show that, ARDEF was found to be a reliable and valid measure of risk of adults who have committed crimes. However, it should be noted that this scale should be used as a complementary tool to assess for the benefit of prisoners. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2014; 15:132-140)

Key words: mental health, offender, risk assessment

GİRİŞ

Suç kavramı ve nedenleri üzerine süregelen tartışmalar antik çağdan günümüze kadar uzanmaktadır. Suçun işlenmesi ve yinelenmesine neden olan birçok etken ortaya konmuştur. Araştırmalar başta ruhsal bozukluk öyküsü ve madde kullanım öyküsü olmak üzere, yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, ekonomik düzey, kişilik yapısı gibi etkenlerin suça etki ettiklerini göstermektedir.^{1,2} Günümüzde suçun tek bir etkenden değil, farklı etkenlerin birleşiminden kaynaklandığı görüşü yaygındır.³

Türkiye'de de suça ilişkin birçok çalışma yapılmış ve suçun yinelemesine ilişkin etkenler araştırılmıştır. Bunlardan biri öğrenim durumudur ve yapılan araştırmalar, öğrenim durumu ile suçluluk arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir.⁴⁻⁹ Türkiye'de yapılan araştırmalarda, düşük sosyoekonomik düzeyin ve işsizliğin suç işleme oranını artırdığı görülmektedir.⁸⁻¹²

Suç işlemeye ilişkin en önemli etkenler arasında ruh sağlığı sorunları yer almaktadır. Kaya ve arkadaşlarının 2004 yılında suçlularla yaptıkları bir araştırmada DSM-IV ölçütlerine göre herhangi bir psikiyatrik bozukluğun varlığı %67.2 olarak saptanmıştır. Türkiye'de ruhsal sorunların önemine işaret eden birçok başka araştırma vardır.¹³⁻¹⁶ Alkol ve madde kullanımı ile suç arasında belirgin bir ilişki olduğu araştırmalarla gösterilmiştir.¹⁷⁻²¹

Suçta etki eden bu etkenler göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalar, suç işleme olasılığını artıran etkenlere yönelik uygun girişimlerde bulunmanın yeniden suç işleme olasılığını düşürdüğünü göstermektedir.²²

Hükümlülerin değerlendirilmesi ve sonrasında gereksinmelerinin saptanması iki nedenden dolayı önemlidir. Bunlardan biri, suçluların yeniden suç işleme düzeyinin belirlenerek yüksek riskli olanların topluma zarar vermelerini önleyebilmek, ikincisi, herkes için uygun iyileştirme programlarının planlanmasını sağlayabilmek-

tir.²³ Yüksek riskli suçluları düşük riskli suçlulardan ayırarak, herkesin gereksinmesine uygun yoğunlukta iyileştirme programına katılması, sistemin riskli olan hükümlüler üzerinde daha fazla yoğunlaşmasını sağlamaktadır.²⁴

Suçta iten ve suçun yinelemesindeki etkenleri ölçmek için geliştirilen ve 'aktüeryal değerlendirme' adı verilen risklerin hesaplanması yöntemi, dünyada artık sık kullanılan bir yöntemdir. Yöntemin güçlü yönleri yüksek derecede yapılandırılmış/sistemik (objektif) ve kanıta dayalı (bilimsel) olmasıdır.²⁵ Bu amaçla psikolojik testler, risk ölçekleri kullanılır. Bugüne kadar yeniden suç işleme olasılığının değerlendirilmesi amacıyla farklı risk değerlendirme araçları tanımlanmıştır.²⁶ Risklerin yanında gereksinmelerin de değerlendirildiği son kuşak araçlar sayesinde hükümlüler hakkında ayrıntılı bilgi edinilmekte, bireysel olarak her birinin güçlü yönleri dikkate alınarak uygun tedavi planı geliştirilebilmektedir.²⁴ Bu ölçekler, şartlı tahliye kararı, kurum içi yerleştirmeler ve uygulanacak iyileştirme planının oluşması gibi konularda alınacak kararlara da yardımcı olmaktadır.

Yeniden suç işleme olasılığını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan Hizmet Derecesi Ölçeği-gözden geçirilmiş hali (Level of Service Inventory-Revised - LSI-R) Andrews ve Bonta tarafından geliştirilmiş 54 maddelik bir ölçektir.^{24,27} Cezaevi ve denetimli serbestlik kurumlarında kullanılan bir diğer risk ve gereksinme değerlendirme aracı Suçlu Değerlendirme Sistemidir (Offender Assessment System-OASys). Bu sistem, 18 yaşından büyük kişilerin yerleşik yaşam, düşük eğitim ve iş becerisi, madde kullanımı, ilişki sorunları, düşünce ve davranış sorunları gibi konularda gereksinmelerini ve başkasına zarar verme riskini ölçmektedir.²⁸ Risk ve Tedavi Edilebilirliğin Kısa Dönemde Değerlendirilmesi Formu (START-The Short-Term Assessment of Risk and Treatability) dinamik risk etkenlerinin yanı sıra, kişinin güçlü yanlarını ve gereksinmelerini de belirleyen 20 maddelik bir form olup, özellikle psiki-

Anadolu Psikiyatri Derg 2014; 15:132-140

yatrik bozukluğu veya madde kullanımı sorunu olan yetişkin hükümlülerin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir.²⁹ Türkiye’de Ögel ve arkadaşları tarafından ergen hükümlülerin risk ve gereksinmelerini değerlendirmek amacıyla ‘Yasalarla İhtilafa Düşen Çocuk ve Ergenler için Araştırma ve Değerlendirme Formu’ (ARDEF) oluşturulmuştur;³⁰ ancak yetişkinler için uygulanabilecek bir ölçek henüz yoktur. Bu nedenle, suç işleyen yetişkinlerde risk etkenlerini ve psikososyal gereksinmelerini saptayacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Ölçeğin geliştirilmesi ve yapısı

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda bir ölçme değerlendirme aracı geliştirmek için, önce hükümlülerle ilgili olarak Türkiye’de yapılan araştırmalar ve tezler gözden geçirilmiş, risk ve gereksinme etkenleri belirlenmiştir. Dünyada bu alanda kullanılan araçlar ve çocuk ceza adalet sistemi uygulamaları gözden geçirilmiştir. Ardından ceza ve eğitim kurumlarında çalışanlarla iki odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşmelerden ve literatürdeki bilgilerden beş risk alanı belirlenmiştir:

1. Sosyoekonomik riskler,
2. Alkol madde kullanımı riski,
3. Ruhsal sorunlar riski,
4. Zarar verme riski,
5. Kişilik özelliklerinden kaynaklanan riskler.

Sosyoekonomik risk alanı kişinin yaşadığı yer, aile özellikleri ve ilişkileri, eğitim ve çalışma durumu, yaşam biçimi ve ekonomik koşullardan oluşmaktadır. Bu alanı belirleyecek bir soru havuzu oluşturulmuş, geliştirilen sorular iki uzman tarafından gözden geçirilmiştir. Yirmi sorudan oluşan bu alt ölçeğe Sosyoekonomik Risk İndeksi (SEKİ) adı verilmiştir.

Alkol/madde kullanımı ve bağımlılık riskini belirlemek için Bağımlılık Profil İndeksinin tarama formu (BAPİ-T) kullanılmıştır.^{30,31} BAPİ-T’ye ek olarak daha önce gördüğü tedavi, damar yoluyla madde kullanımı, madde etkisi altında şiddet gösterme ve kumar oynamayı sorgulayan üç soru eklenmiştir. Geliştirilen alt ölçeğe Bağımlılık Sorunları Riski İndeksi (BASRI) adı verilmiştir ve toplam 26 sorudan oluşmaktadır.

Ruhsal sorunlar riskini belirlemek için farklı iki ölçeğin sorularından yararlanılmıştır. On yedi sorudan oluşan alt ölçeğe Ruhsal Sorunlar Riski İndeksi (RUHSAR) adı verilmiştir. Depres-

yon, anksiyete, güvenli davranış eksikliği riskini saptamak için Bağımlılık Profil İndeksinin klinik formu (BAPİ-K) kullanılmıştır. BAPİ-K, 58 sorudan oluşmuştur. Bağımlılık sorularının yanında depresyon, anksiyete, güvenli davranış ile öfke kontrol eksikliği, heyecan arama davranışı ve dürtüsellik riskini belirleyen soruları da içermektedir.^{31,32} Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) riskini saptamak için ise Kocaeli Ruhsal Travma Kısa Tarama Ölçeğinin soruları kullanılmıştır. Ölçek Aker ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir³³. Bu ölçeğin duyarlılığı 0.93, özgüllüğü 0.77, pozitif kestirim değeri 0.59, negatif kestirim değeri 0.97 olarak bulunmuştur. Psikoz olma riskini araştıran bir, geçmiş ruhsal tedavileri sorgulayan iki soru eklenmiştir.

Şiddet eğilimi ve zarar verme riskini saptamak için BAPİ-K’nin öfke kontrol eksikliği ve dürtüsellik sorularını araştıran sorularından yararlanılmıştır. Kişinin daha önce şiddet suçu işleyip işlemediğini araştıran iki soru daha eklenmiştir. Zarar Verme Riski İndeksi (ZAVİ) adı verilen alt ölçek 14 sorudan oluşmaktadır.

Antisosyal ve sınır kişilik bozukluğu riskini araştırmak için, daha önce ergenlerde kullanılan ve geçerlilik ve güvenilirliği saptanan ARDEF’in içindeki Kriminalite Eğilim Riski İndeksinin soruları yetiştikine uyarlanmıştır. Uyarlanan sorular iki uzman tarafından gözden geçirilmiş, cezaevlerinde çalışan beş uzman psikologun görüşleri de alınmıştır. Yetişkinlere uygun olacağı düşünülen 16 sorudan oluşan alt ölçeğe Riskli Kişilik İndeksi (RİKİ) adı verilmiştir.

Sorular yüz yüze uygulamaya uygun, tam yapılandırılmış bir görüşme ölçeği olarak hazırlanmıştır. Sorular görüşme sırasında alınan yanıtlara ve görüşmecinin gözlemlerine dayanarak yanıtlanan, çoktan seçmeli ve Likert tipidir. Yanıtlar risk değişkeninin hesaplanabilmesi için 0-2 arasında içerdiği risk göz önüne alınarak derecelendirilmektedir. Böylece her risk değişkeni 0-2 arasında bir değer almaktadır. Cezaevlerinde uygulama için risk alanlarının önceden belirlenmesi gerekli olduğu için, önceden tanımlanan her risk alanı bir alt ölçek olarak ele alınmış ve her alt ölçeğin ortalamalarının toplamının ölçek toplam puanını belirlemesi hedeflenmiştir.

Ölçek oluşturulurken cezaevindeki üç ayrı meslek alanının (İnfaz Koruma Memuru-İKM, psikososyal servis çalışanları-psikolog veya sosyal hizmet uzmanı) ve eğitimcilerin soruları sorması hedeflenmiştir. Her çalışan kendi alanı ile ilgili soruları sormakta ve üç ayrı alandan

gelen yanıtlar bir ortak havuzda toplanarak değerlendirilmeye alınmaktadır. Değerlendirmenin daha iyi yapılabilmesi için bir bilgisayar yazılımı geliştirilmiştir.

Geliştirilen ölçek 'Yetişkinler için Araştırma ve Değerlendirme Formu-YARDEF' olarak adlandırılmış olup 271 sorudan oluşmaktadır. Oluşturulan ölçek, pilot çalışma olarak 10 kadın ve 10 erkek hükümlüye uygulanmıştır. Her soru hakkında hükümlülerle tek tek görüşülerek onların görüşleri ve geribildirimleri alınmıştır. Geribildirimlere uygun olarak soru yapıları değiştirilmiş ve hükümlüler tarafından hiç anlaşılmayan sorular formdan çıkarılmıştır. Hazırlanan sorular konusunda deneyimli beş uzmanın görüşleri alınmıştır. Daha sonra cezaevinde çalışan 16 uzmanla bir toplantı yapılarak değerlendirmeleri alınmış ve soru formu son haline getirilmiştir.

Örneklem

Araştırma toplam 10 cezaevinde yürütülmüştür. Cezaevlerinden ikisi kadın, biri F tipi cezaevidir. Diğer sekiz cezaevi erkek cezaevleri olup, farklı tipte cezaevleridir. Araştırmaya alınan cezaevleri Ankara, İstanbul, Antalya, Kocaeli, Manisa, Eskişehir ve Adana'dan seçilmiştir. Böylece farklı hükümlü popülasyonlarına ulaşmak hedeflenmiştir.

Araştırmaya her cezaevinden rastgele seçilmiş dört koşuştan toplam 1125 hükümlü alınmıştır. Koşuştaki hükümlü sayısı cezaevine göre değişiklik göstermektedir.

Uygulanan toplam form sayısı 1125 olup, bunların 1087'si araştırmaya alınmıştır (%96.6). Araştırma dışında bırakılan formlar, hükümlünün tahliyesi veya red nedeniyle yarım kalan veya yanıtız bırakılan soru sayısı çok fazla olan formlardır. Böylece araştırmaya Türkiye'deki toplam erkek hükümlü sayısının %1.18'i, kadın hükümlü sayısının %1.2'si alınmıştır.

Araçlar

Ruhsal Belirti Tarama Listesi (Symptom Check List - SCL-90): Ölçek, somatizasyon, obsesif kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, öfke-düşmanlık, fobik anksiyete, paranoid düşünce ve psikotizme ilgili dokuz alt ölçek ve yeme, uyku bozuklukları ve suçluluk duygularıyla ilgili bir ek ölçek olmak üzere toplam 10 belirti grubundan oluşmaktadır. Toplam 90 maddeden oluşan ve beşli Likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanan öz bildirime dayalı bir soru formudur. Derogatis ve arkadaşları tarafından geliştirilen SCL-90'ın Türkçe uyarlanması Dağ tarafından yapılmıştır.³⁴ Ölçeğin

güvenilirliğini hesaplamak için test-tekrar test yöntemi kullanılmış ve alt ölçeklere ait Pearson katsayılarının 0.63-0.84 arasında değiştiği görülmüştür.

Sınır Kişilik Ölçeği (SKÖ): Sınır kişilik özellikleri SKÖ ile değerlendirilmiştir. SKÖ Leichsenring tarafından geliştirilmiş bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Aydemir ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.³⁵ SKÖ 53 maddeden oluşan ve doğru-yanlış şeklinde yanıtlanan bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri tüm ölçek için 0.92 bulunmuştur. Maddetoplam puan analizinde korelasyon katsayıları 0.18-0.63 arasında değişmektedir.³⁵

Levenson Kendini Değerlendirme Psikopati Ölçeği (The Levenson Self-Report Psychopathy Instrument (LSRPI): Ölçeğin, birincil ve ikincil psikopati olarak iki alt ölçeği vardır. Birincil psikopati, acımasız-duygusuz, manipülatif, aşırı bencil ve genel olarak güvenilmez olma eğilimi olan kişileri; ikincil psikopati ise şiddetli dürtüselliliği olan kişileri değerlendirmede yardımcıdır. Yirmi altı maddeden oluşan LSRPI, 'kesinlikle katılmıyorum' ve 'kesinlikle katılıyorum' seçeneklerine karşılık gelen 0-3 değerleri arasında puanlanır. Levenson ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Engeler ve Yargıç tarafından yapılmıştır.³⁶ Birincil psikopatının Cronbach alfa değeri 0.82, ikincil psikopatının 0.63 olarak bulunmuştur.

CAGE Ölçeği: Ewing tarafından geliştirilen ölçeğin güvenilirlik çalışması Arıkan ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.^{37,38} Ölçek dört sorudan oluşmakta, 'evet' ve 'hayır' şeklinde yanıtlanmaktadır.³⁹ Maddelerden iki ve daha fazlasına verilen 'evet' yanıtı riskli kullanım olarak değerlendirilmektedir.

Alkol Kullanım Bozukluğu Tanıma Testi (Alcohol Use Disorder Identification Test-AUDIT): Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1989 yılında geliştirilen ölçeğe son şeklini Babor ve arkadaşları vermiştir. Riskli ve zararlı alkol kullanımını tanımlamak için geliştirilen bir tarama ölçeğidir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Saatçioğlu ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Ölçekte toplam 10 madde bulunmakta ve ölçeğin ilk üç sorusu tehlikeli alkol kullanımını, 4.-6. sorular bağımlılık belirtilerini, son dört soru da zararlı alkol kullanımını göstermektedir. Ölçek toplam puanı 40 olup önerilen kesme noktası erkekler için 8, kadınlar için 4'tür.⁴⁰

Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ): BAPİ, bağımlılığın farklı boyutlarını değerlendirmek ve bağımlılık şiddetini ölçmek amacıyla Ögel ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş bir ölçektir.⁴¹ Ölçek madde kullanım özellikleri, bağımlılık tanı ölçütleri, madde kullanımının kişinin yaşamına etkisi, şiddetli madde kullanma isteği ve madde kullanımını bırakma motivasyonu olmak üzere beş alt ölçekten oluşmuştur. Her alt ölçek kendi içinde puanlandırılmakta ve her alt ölçeğin puanı eşit ağırlıkta BAPİ toplam puanını belirlemektedir. BAPİ-K depresyon alt ölçeği için Cronbach alfa katsayısı 0.66, anksiyete alt ölçeği için 0.75, öfke kontrol yetersizliği alt ölçeği için 0.74, güvenli davranış eksikliği alt ölçeği için 0.70, heyecan arama davranışı alt ölçeği için 0.63, dürtüsellik alt ölçeği için 0.63 olarak bulunmuştur. Ölçeğin kullanım amacına uygun olarak farklı formları vardır. Bağımlılığı sürdüren tüm etkenleri değerlendirmek ve buna göre bireyselleştirilmiş bir tedavi planı oluşturmak için BAPİ-K, bağımlılık veya kötüye kullanım dışında riskli alkol-madde kullanımını saptamak için BAPİ-T formu kullanılmaktadır.^{31,32,41}

Uygulama

Araştırmaya uygulayıcı olarak 29 İKM, 21 psikososyal servis görevlisi (psikolog veya sosyal hizmet uzmanı) ve 10 eğitimci katılmıştır. Uygulayıcılar araştırma öncesinde uygulama hakkında iki gün süreyle eğitilmiştir. Formlar İKM, psikososyal servis çalışanları ve eğitimciler tarafından farklı oturumlarda, hükümlülerle yüz yüze görüşülerek doldurulmuştur. Araştırmaya katılan hükümlüler önceden çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve hepsinin onayı alınmıştır. Formların doldurulması 48 saat içinde tamamlanmıştır.

Bir hafta sonra rastgele seçilen 173 hükümlüyle ilk görüşmeyi yapan görüşmecilerden farklı görüşmeciler tarafından tekrar görüşme yapılmış ve YARDEF uygulanmıştır. Her cezaevinden alınan hükümlü sayısının rastgele seçilen %20'sine ölçüt bağlantılı geçerliliği test amacıyla YARDEF ile birlikte SCL-90 (s=205), Levenson Psikopati Ölçeği (s=258), SKÖ (s=152), Yenilik Arayışı Ölçeği (s=192), AUDİT ve CAGE (s=1087) de uygulanmıştır.

İstatistiksel analiz

Veriler, uygulayıcılar tarafından bu araştırma için oluşturulan bilgisayar programına web ortamında girilmiştir. İstatistiksel analiz için SPSS 17.0 programı kullanılmıştır. Test-tekerrar test ve görüşmeciler arası güvenilirlik değerlendirmesinde ve geçerliliğin değerlendirilmesinde Pear-

son korelasyon, iç tutarlık analizi Cronbach alfa ve yapı geçerliğinin saptanmasında faktör analizi kullanılmıştır. Risk alanlarının önceden tanımlanmış, kendi içinde ağırlıklandırılmış olması ve bu farklı risk alanlarından gelen puanların ölçeğin toplam puanını belirlemesi nedeniyle, ölçekteki tüm maddeleri kapsayan bir faktör analizi uygulanmamıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan örneklemin sosyodemografik özellikleri ve suç öyküleri Tablo 1'de görülmektedir. Örneklemin dörtte biri kadın hükümlüdür. Örnekleme bekarların ve ilköğretim düzeyinde eğitimi olanların çoğunlukta olduğu söylenebilir. Araştırmaya alınan hükümlülerin örneklemin dörtte birinin başka bir suçtan dolayı süren davasının olduğu, yaklaşık onda birinin daha önce başka bir suçtan tutuklandığı veya hüküm giydiği saptanmıştır. Örneklemin yakla-

Tablo 1. Örneklemin sosyodemografik özellikleri ve suç öyküleri

Özellikler	Sayı	%
Yaş (Ort.±SS)	33.46±9.64	
Cinsiyet		
Kadın	280	25.8
Erkek	807	74.2
Medeni durum (1087)		
Evli	399	36.7
Bekar	688	63.3
Birlikte yaşadığı bir kişi var	36	3.3
Eğitim düzeyi		
Okuma yazma bilmiyor	53	4.9
İlkokul	426	39.2
Ortaokul	331	30.5
Lise	183	16.9
Üniversite	52	4.8
Diğer	42	3.7
Suç öyküsü		
Başka bir suçtan dolayı devam etmekte olan bir davası olanlar	268	25.2
Daha önce başka bir suçtan dolayı yargılanma/hüküm giyenler	126	11.7
Daha önce başka bir suçtan dolayı tutuklanma/cezaevine girenler	189	17.5
Daha önce şiddet içeren bir suçunun olması	72	7.1
18 yaşından önce cezaevine girenler	89	8.3
Cezaevinde kalması gereken süre 2 yıldan fazla olanlar	818	75.6

şık onda birinin cezaevine 18 yaşından önce girdiği ve dörtte ikisinin cezaevinde kalacakları sürenin iki yıldan fazla olduğu öğrenilmiştir.

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve görüşmeciler arası güvenilirliğin değerlendirilmesiyle sınanmıştır. Alt ölçeklere ait Cronbach alfa katsayıları oldukça iyi düzeydedir (Tablo 2). Alt ölçeklerin maddelerine ilişkin

en düşük ve en yüksek madde toplam korelasyonları da tabloda görülebilir. Görüşmeciler arası uyumun da yüksek olduğu saptanmıştır.

Alt ölçeklerin toplam puanları ile yapılan açıklayıcı faktör analizinde özdeğeri 1'den büyük tek faktör elde edilmiştir ve toplam varyansın %57.62'sini açıklamaktadır. Faktör yükleri Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Alt ölçeklerin her birindeki soru sayısı, en düşük - en yüksek madde toplam korelasyonları, Cronbach alfa katsayısı, faktör yükleri ve görüşmeciler arası korelasyonlar

Alt ölçekler	Soru sayısı	En düşük-en yüksek madde toplam korelasyonları	Cronbach alfa	Faktör yükleri	Görüşmeciler arası korelasyon
SEKİ	20	0.27 - 0.44	0.72	0.67	0.86
BASRI	25	0.32 - 0.75	0.89	0.71	0.87
ZAVİ	10	0.29 - 0.53	0.71	0.77	0.79
RİKİ	16	0.25 - 0.56	0.81	0.84	0.70
RUHSAR	17	0.29 - 0.6	0.70	0.77	0.88

Tablo 3. ARDEF alt ölçeklerinin diğer ölçeklerle karşılaştırılması

Alt ölçekler	SCL Öfke	SCL Toplam	Levenson Ölçeği	Borderline Ölçeği	CAGE	AUDIT
ZAVİ	0.55*					
RUHSAR		0.68*				
RİKİ			0.42*	0.64*		
BASRI					0.76*	0.83*

* $p < 0.01$

Ölçüt geçerliliğini test etmek için YARDEF alt ölçeklerinden ZAVİ, RİKİ, RUHSAR ve BASRI'nin puanları ile daha önce geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan farklı ölçeklerin puanları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. YARDEF alt ölçekleri ile diğer ölçekler arasındaki korelasyonlar anlamlı bulunmuştur (Tablo 3).

Ayırt edici geçerliliği test etmek için alt ölçekler ve ARDEF toplam puanı farklı değişkenlerle ile karşılaştırılmıştır. Askerlikte antisosyal kişilik bozukluğu tanısı konanlarda RİKİ alt ölçeği puanı ortalaması istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. ZAVİ puanı ortalaması üçten fazla şiddet suçu işleyenlerde, hiç şiddet suçu işlemeyenlere göre daha yüksek saptanmıştır. Ruhsal sorunu olduğunu bildirenlerde de RUHSAR puanı ortalaması daha yüksek bulunmuştur ve fark istatistiksel olarak anlamlıdır (Tablo 4).

Daha önce ikiden fazla suç işleyenlerde daha önce suç işlemeyenlere göre, daha önce cezaevine ikiden fazla girenlerde daha önce cezaevine girmeyenlere göre ve ilk kez 18 yaşından önce cezaevine girenlerde 18 yaşından önce cezaevine girmeyenlere göre ARDEF toplam puanı ortalaması istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 4).

TARTIŞMA

Bu araştırma YARDEF'in geçerlilik ve güvenilirliğini saptamak için yapılmıştır. YARDEF'in cezaevlerinde ve denetimli serbestlik sürecinde kullanılması planlanmaktadır. Bu nedenle uygulamaya dönük bir araç olarak kabul edilmesi, elde edilen verilerin buna uygun değerlendirilmesinde yarar vardır.

Tablo 4. Askerlikte antisosyal kişilik tanısı konma, sık suç işleme ve sık şiddet suçu işleme öyküsü, ruhsal sorun varlığı, cezaevine ilk girdiği yaş ile ARDEF alt ölçeklerinin puanlarının karşılaştırılması

Özellikler	RİKİ puanı (Ort.±SS)	t değeri	sd	p
Askerlikte antisosyal kişilik bozukluğu tanısı yok	0.37±0.25	-7.16	215	<0.01
Askerlikte antisosyal kişilik bozukluğu tanısı var	0.60±0.38			
	ZAVİ puanı (Ort.±SS)	t değeri	sd	p
Şiddet suçu yok	0.45±0.29	-10.05	80	<0.01
Üçten fazla kez şiddet suçu işleyenler	0.92±0.45			
	RUHSAR puanı (Ort.±SS)	t değeri	sd	p
Halen bir ruhsal sorunu yok	0.24±0.21	-19.65	277	<0.01
Halen bir ruhsal sorunu olduğunu bildiren	0.67±0.29			
	ARDEF puanı (Ort.±SS)	t değeri	sd	p
Sık suç işleme				
Daha önce suçu yok	2.06±1.19	-19.65	277	<0.01
İkiden fazla suç işlemiş	3.12±1.27			
Daha önce cezaevi öyküsü				
Hiç yok	1.97±1.13	-11.76	763	<0.01
İkiden fazla	3.10±1.18			
İlk cezaevin girdiği yaş				
18 yaş öncesi	2.11±1.2	-9.50	963	<0.01
18 yaş ve sonrası	3.15±1.24			

Oluşturulan risk indekslerinin iç tutarlılıkları iyi düzeyde ve indekslerin ilgili alanlarda kullanılan ölçeklerle iyi düzeyde korelasyon gösterdiği saptanmıştır. Tüm risk indeksleri birlikte değerlendirildiğinde faktör analizinde tek faktörde toplandığı gözlenmektedir. Bu bulgular, risk indekslerinin amaçlanan alanlarda iyi ve tutarlı bir ölçüm yaptığının, ölçeğin bir bütün olarak kullanılabileceğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Uygulayıcılar arası korelasyonlar iyi düzeydedir. Cezaevi popülasyonlarında ölçek kullanımının güvenilirlik açısından birçok risk taşımaktadır. İletişim biçimi, kültür, jargon gibi etkenlerin yanıtları farklılaştırdığı bildirilmiştir.⁴² Bu nedenle görüşmeciler arası korelasyonun yüksek bulunmasının YARDEF'in güvenilirliği açısından büyük önem taşıdığı inancındayız. Öte yandan doğru sonuçlar alınabilmesi için, YARDEF'in uygulamadan önce uygulayıcıların bir eğitimden geçmesinin gerektiği kanısındayız.⁴²

Risklerin hesaplanması yöntemi sistematik, yapılandırılmış, kurallara bağlı, sayılarla sınırlandırılmış, kişisel yargıyı en aza indirgeyen bir yöntemdir.⁴⁴ Ruhsal sorunların ve alkol-madde kullanımıyla ilişkili etkenlerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği bildirilmiştir.⁴⁵ YARDEF de bir anlamda 'aktüeryal bir değerlendirme' yöntemidir, ancak aktüeryal değerlendir-

dirmenin bazı sakıncalarının olduğu bildirilmiştir. Bunlar arasında orta düzeyde riskin çok sayıda olması ve bunun prognozun belirlenmesini zorlaştırması, riskin belirli etkenler üstünde toplanması, sadece ölçeğin içerdiği soruların sorulması vardır.⁴⁶ Bu nedenle YARDEF'in bir tamamlayıcı araç olarak görülmesi ve klinik görüşmeden elde edilen bilgiye önem verilmesi gerekmektedir.⁴⁷

Suç işlemeye yol açan etkenler ve ruhsal bozukluklarda cinsiyetler arası farklılıklar olduğu gösterilmiştir.⁴⁸ Bu çalışmada örneklem bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu nedenle cinsiyetler arası farklılıkların da ortaya konacağı, kadın popülasyonunun daha yüksek olduğu örneklerde çalışmanın gerektiği açıktır.

YARDEF'ten önce, yasayla anlaşmazlığa düşen ergen popülasyonuna yönelik olarak geliştirilen ve yine risk ve gereksinimleri saptaması amaçlanan araştırma değerlendirme formuyla benzer özellikler taşıdığı söylenebilir.³⁰ Geliştirme aşamasında ergenlerde yer alan aile gibi bazı etkenler, yetişkinlere yönelik geliştirilen YARDEF'te yer almamaktadır. Onun yerine risk indekslerine yer verilmiştir. İkisinde de benzer hedefler doğrultusunda sorular ve alt ölçeklerin yer aldığı, ancak yaş gruplarına uygun olarak farklılıklar olduğu söylenebilir. Yaş gruplarına -

göre farklılıklar olması gerektiği de araştırma larda belirtilmiştir.⁴⁹ Bu nedenle, YARDEF'in yetişkinlere yönelik olduğu belirtilmelidir.

Sık suç işlemenin varlığı, daha önce cezaevine öyküsünün olması, ilk cezaevine girdiği yaş gibi yeniden suç işleme riski açısından belirgin olduğu bilinen statik etkenleri YARDEF puanlarının farklılık göstermesi, YARDEF'in yeniden suç işleme riskini değerlendirebileceğine ilişkin bir gösterge olarak kabul edilebilir. Ayrıca, yeniden suç işleme olasılığının değerlendirilebilmesi için uzun süreli izleme çalışmalarına gerek vardır. Bu tür araştırmalarda bazı risklerin beklendiği gibi yeniden suç işlemeyi öngörmediği, beklenemeyen bazı riskleri öngördüğü gösterilmiştir. Bu nedenle YARDEF'in ancak bu tür araştırmalardan sonra yeniden suç işleme olasılığını değerlendirebileceği söylenebilir.^{27,29,49}

Bu haliyle ölçeğin alt ölçeklerinin (risk indekslerinin) kesme noktaları belirgin değildir. Ölçeğin daha geniş örneklem üstünde uygulanarak risk indekslerinin normlarının oluşturulması, risklerin daha kesin olarak belirlenmesinde yararlı olacaktır. Cezaevi popülasyonlarının heterojen gruplar olduğu göz önüne alındığında, geniş örneklemelerde araştırmanın yinelenmesi yararlı olacaktır.

Suçta iten etkenlerin ve yeniden suç işleme riskinin, hükümlülerin kişisel risk ve gereksinmelerinin hesaplanmasında kullanılan ölçeklerin bireyin yararına kullanılması gerektiği, etiketlemeye yol açmaması için özen gösterilmesinin önemli olduğu, sadece bu ölçeklerle kişi hakkında karar verilmesinin doğru olmadığı ve bu ölçeğin hükümlüyü değerlendirmekte bir tamamlayıcı araç olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

1. Laan AM, Blom M, Kleemans E. *Exploring Long-Term and Short-Term Risk Factors for Serious Delinquency. European Journal of Criminology* 2009; 6:419-438.
2. Kamer VK. *Mükerrer suçluluğa sosyolojik bakış. Adalet Dergisi* 2013; 45:1-16.
3. Yavuzer, H. *Çocuk ve Suç. Onuncu basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001.*
4. İçli TG. *Türkiye'de Suçlar: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri. Ankara: AKM Yayınları, 1993.*
5. İçli T. *Ailede Kadına Karşı Şiddet Suçluluğu. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Bizim Büro, 1995.*
6. Erkan R. *İstanbul Çocuk Mahkemelerine Sevki Edilen Çocukların Sosyo-Kültürel Çevresi Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995.*
7. Kızmaz Z. *Öğrenim düzeyi ve suç: Suç okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2004; 14:291-319.
8. Dönmezer S. *Kriminoloji. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım, 1994.*
9. Yavuzer H. *Psikososyal Açından Çocuk Suçluluğu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.*
10. İçli TG. *Uyuşturucu madde bağımlıları ile sosyolojik bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1984; 2:81.
11. İçli TG. *Uyuşturucu madde suçlarında bazı sosyal faktörler. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1985; 3:124.
12. İçli TG. *Türkiye'de Suçlar: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri. Ankara: AKM Yayınları, 1993.*
13. Kaya N, Güler Ö, Çilli AS. *Konya kapalı cezaevindeki mahkumlarda psikiyatrik bozuklukların yaygınlığı. Anadolu Psikiyatri Derg* 2004; 5:85-91.
14. Türkcan S, İncesu C, Canbek Ö, Can Y, Sercan M, Uygur N. *1831 adli olgunun tanı dağılımı ve tanı suç bağlantısının değerlendirilmesi. Düşünen Adam* 2000; 13:132-137.
15. Maner F, Kayatekin ZE, Abay E, Saygılı S, Şener Aİ. *Psikiyatrik hastalıklar ve suç. Düşünen Adam* 1991; 4:1.
16. Kalenderoğlu A, Yumru M, Selek A, Savaş HA. *Gaziantep tıp fakültesi adli psikiyatri birimine gönderilen olguların incelemesi. Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi* 2007; 44:86-90.
17. Akcan A, Akcan FE, Samancı AY, Balcıoğlu İ. *İstanbul bayrampaşa kapalı cezaevindeki erkek adli tutulu ve hükümlülerde cezaevi öncesi alkol ve madde kullanım sıklığı ve özellikleri. Bağımlılık Dergisi* 2000; 1:61-68.
18. Yumru M, Savaş HA, Tutkun H, Herken H, Karasu M, Dülger E. *Gaziantep üniversitesinde adli psikiyatrik açıdan incelenmiş olan olguların değerlendirilmesi: Yüksek oranda alkol madde kullanımı. Anadolu Psikiyatri Derg* 2005; 6:30-36.
19. Alpay N, Karamustafalıoğlu N, Kükürt R. *Madde bağımlılarında suç. Düşünen Adam* 1995; 8:16-17.
20. Ogel K, Taner S, Tosun M, Liman O, Demir T. *Juvenile offences among hospitalized adolescent inpatient users in İstanbul: a comparison regarding place of residence. J Psychoactive Drugs* 2006; 38:297-304.

21. Koyuncu A. Madde Bağımlılarında İntihar Eğilimlerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2001.
22. Howard P, Clark D, Garnham N. An Evaluation of Offenders Assessment System (OASys) in Three Pilots 1999-2001. London: Home Office, 2006.
23. Latessa EJ, Allen HE. Corrections in the Community. Third ed., Cincinnati, OH: Anderson Publishing, 2003.
24. Andrews DA, Bonta J. Risk -need- responsibility for offender assessment and rehabilitation. *Aggression and Violent Behavior* 2007; 12:208-228.
25. Dahle KP. Strengths and limitations of actuarial prediction of criminal reoffence in a German prison sample: A comparative study of LSI-R, HCR-20 and PCL-R. *International Journal of Law and Psychiatry* 2006; 29:431-442.
26. Andrews DA, Bonta J, Wormith SJ. The recent past and near future of risk and/or need assessment. *Crime and Delinquency* 2006; 52:7-27.
27. Raynor P. Risk and need assessment in British probation: the contribution of LSI-R. *Psychology. Crime & Law* 2007; 13:125-138.
28. Moore R. Adult Offenders' Perceptions of Their Underlying Problems: Findings from the OASys Self-Assessment Questionnaire. London: Home Office, 2007.
29. Webster CD, Nicholls TL, Martin ML, Desmerais SL, Brink J. Short-Term Assessment of Risk and Treatability (START): the case for a new structured professional judgment scheme. *Behav Sci Law* 2006; 24:747-766.
30. Ögel K, Karadayı G, Şenyuva G, Topsakal EÖ. Yasayla ihtilafa düşen ergenlerin risk ve gereksinmelerinin değerlendirilmesi: Araştırma ve değerlendirme formunun geliştirilmesi ve standardizasyonu. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2011; 12:143-150.
31. Ogel K, Başabak A, Koc C, Aksoy A, Karadayı G. Psychometric properties of different forms of the Addiction Profile Index (BAPİ). *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2011; 21(Suppl.2):151.
32. Ögel K, Karadağ F, Evren C, Gürol DT. Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Uygulama Rehberi. İstanbul: Yeniden Yayınları, 2012.
33. Aker AT, Hamzaoğlu O, Boşgelmez Ş. Kocaeli-Ruhsal Travma Kısa Tarama Ölçeği'nin (Kocaeli-Kısa) Geçerliliği. *Düşünen Adam* 2007; 20:172-178.
34. Dağ İ. Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1991; 2:5-12.
35. Aydemir Ö, Demet M, Danacı A, Devci A, Taşkın O, Mızrak S, ve ark. Borderline Kişilik Envanterinin Türkçe'ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerliliği. *Türkiye'de Psikiyatri* 2006; 8:1.
36. Engeler A, Yargıç İ. Levenson psikopati Ölçeği (LSRP)'nin Türkçe uyarlamasının klinik olmayan bir örneklem üzerinde güvenilirlik ve geçerliliği: Pilot çalışmalar. *Türk Psikoloji Derneği 13. Ulusal Yıllık Kongresi (7-11 Eylül 2004, İstanbul)*, 2004, İstanbul.
37. Ewing JA. Detecting alcoholism: the CAGE questionnaire. *JAMA* 1984; 252:1905-1907.
38. Arıkan Z, Özdemir YD, Candansayar S ve ark. SMAST ve CAGE tarama testlerinin alkolizmin tanısal önemi üzerine bir çalışma. 27. Ulusal Psikiyatri Kongresi (6-9 Eylül 1991, Antalya), 1991, Antalya.
39. Turan M, Çilli A, Aşkın R, Herken H, Telcioğlu M, Kucur R. Cage Testi ile alkol kullanımı üzerine epidemiyolojik bir çalışma. *Klinik Psikiyatri* 1999; 2:217-221.
40. Saatçioğlu Ö, Evren C, Çakmak D. Alkol kullanım bozuklukları tanıma testinin geçerliliği ve güvenilirliği. *Türkiye'de Psikiyatri* 2002; 4:107-113.
41. Ögel K, Evren C, Karadağ F, Gürol Tamar D<. Bağımlılık Profil İndeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2012; 23:264-273.
42. Alexander M, Holsinger A, Christopher T, Lowenkamp B, Edward J, Latessa C. Exploring the validity of the Level of Service Inventory-Revised with Native American offenders. *Journal of Criminal Justice* 2006; 34:331-337.
43. Bonta J, Bogue M, Motiuk C, Motiuk L. Implementing offender classification systems: lessons learned. GA Bernfeld, DP Farrington, AW Leschied (Eds.), *Offender Rehabilitation in Practice: Implementing and Evaluating Effective Programs*, New York: John Wiley and Sons, 2001.
44. Dolan M, Doyle M. Violence risk prediction: Clinical and actuarial measures and the role of the Psychopathy Checklist. *Br J Psychiatry* 2000; 177:303-311.
45. Towl GJ, Crighton DA. Risk assessment with offenders. *Int Rev Psychiatry* 1997; 9:187-193.
46. Dahle KP. Strengths and limitations of actuarial prediction of criminal reoffence in a German prison sample: A comparative study of LSI-R, HCR-20 and PCL-R. *International Journal of Law and Psychiatry* 2006; 29:431-442.
47. Newbold K. An evaluation of the offender assessment system as an assessment tool for the national probation service. *Internet Journal of Criminology* 2011.
48. Dixon A, Howie P, Starling J. Psychopathology in female juvenile offenders. *J Child Psychol Psychiatry* 2004; 45:1150-1158.
49. Upperton RA, Thompson AP. Predicting juvenile offender recidivism: risk-need assessment and juvenile justice officers. *Psychiatry, Psychology and Law* 2007; 1:138-146.